

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»**

КУЗЬМІНОВ МИКОЛА ВІКТОРОВИЧ

УДК 339.1(4)+631.11

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
АГРАРНИХ КОМПАНІЙ**

Спеціальність 08.00.02 – світове господарство
і міжнародні економічні відносини

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ-2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі міжнародного менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Панченко Євген Григорович,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
завідувач кафедри міжнародного менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Мельник Тетяна Миколаївна,
Київський національний торговельно-економічний університет,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин

кандидат економічних наук, доцент
Полякова Юлія Володимирівна,
Львівський національний торговельно-економічний університет Укоопспілки,
декан факультету міжнародних економічних відносин та інформаційних технологій

Захист дисертації відбудеться «17» квітня 2018 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.02 ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Міністерства освіти і науки України за адресою: 03057, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за адресою: 03113, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49-Г, к. 601.

Автореферат розіслано «16» березня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Л.Л. Антонюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Мотивація і масштаби експортної діяльності аграрних компаній та агротрейдерів зумовлені, з одного боку, особливостями національних стратегій економічного розвитку загалом та їх аграрних секторів зокрема, а з другого – тенденціями зростання світового аграрного ринку та міжнародними дво- і багатосторонніми зобов'язаннями насамперед у межах СОТ. Стрімка динаміка зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією, задовольняючи інтереси як держав нетто-експортерів та імпортерів аграрної продукції, дає можливість досягти глобальні цілі сталого розвитку у частині подолання бідності, голоду, забезпечення продовольчої безпеки та вільного доступу до біоенергоресурсів та ін. Отже, дослідження систем підтримки експортної діяльності аграрних компаній у країнах з різним рівнем розвитку в умовах постійного удосконалення колективних угод і правил на світовому та регіональних аграрних ринках є актуальним у теоретичному і практичному сенсах.

Розробка теорії глобальної кон'юнктури товарних ринків, напрями політики підтримки зовнішньої торгівлі висвітлені у наукових працях таких відомих зарубіжних учених, як І. Ансофф, У. Дж. Баумоль, Г. Беккер, О. Вільямсон, Б. Карлоф, М. Кремер, П. Кругман, В. Нордхауз, М. Портер, А. Стрікленд, А. Томпсон, Е. Хелпман, Р. Коуз, Дж. Робінсон, Дж. Стіглер, М. Уотерсон та інші. Серед вітчизняних науковців слід назвати таких як Л. Антонюк, Я. Базилюк, В. Вергун, В. Геєць, Т. Кальченко, Д. Лук'яненко, Є. Панченко, Ю. Полякова, А. Поручник, А. Румянцев, В. Сіденко, Я. Столярчук, Т. Мельник, А. Філіпенко, В. Чужиков, О. Швиданенко, О. Шнирков та інших. Фундаментальні проблеми розвитку міжнародних торговельно-економічних зв'язків, удосконалення інституційно-регулятивних засад системи підтримки експорту знайшли відображення в численних дослідженнях іноземних та українських учених, зокрема, С. Андерсона, О. Бородіної, Н. Вдовенко, Ф. Вірленута, О. Гальцової, А. Діброви, К. Зурека, С. Кваши, С. Крамера, Д. Кріка, М. Крістіана, Д. Крисанова, А. Мазаракі, Л. Молдован, Е. Олунда, Т. Осташко, О. Попової, Р. Раду, П. Саблука, М. Стойсавлійєвіса, Й. Танкосісата, Т. Орєхової, Т. Циганкової, О. Школьного, О. Шубравської, В. Юрчишина, О. Яценко.

Однак стрімкі якісні технологічні і регуляторні зміни на світовому аграрному ринку, зростаючий протекціонізм країн і регіонів, а також підвищена чутливість внутрішнього соціально-економічного середовища країн-експортерів до кон'юнктури глобальних товарних ринків обумовлює актуальність поглибленого дослідження мікромотивацій та ефективної експортної діяльності аграрних компаній, моделей та інструментів їхньої підтримки, що зумовило вибір теми, предметно-об'єктної сфери, мети та завдань дисертаційної роботи.

Зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами і темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідницьких міжкафедральних робіт факультету міжнародної економіки і менеджменту ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»: «Ресурси і моделі глобального економічного розвитку» (номер державної реєстрації 0106U004357) – визначено мотивацію і політику підтримки експорту в умовах

трансформації глобальної економічної системи; «Стратегії національного розвитку в парадигмі глобальної економічної політики» (номер державної реєстрації 0111U007630) – обґрунтовано галузеві і геостратегічні пріоритети державної підтримки експорту аграрних компаній в країнах з різним рівнем економічного розвитку, виокремлено напрями вдосконалення форм та інструментів у багаторівневій системі підтримки експорту аграрних компаній України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є узагальнення теоретико-методологічних засад підтримки експорту в умовах глобальної трансформації регулятивних практик та обґрунтування на основі адаптації успішного зарубіжного досвіду пріоритетних напрямів і засобів модернізації системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній України.

Для досягнення зазначеної мети та згідно з логікою дослідження (рис. 1) у роботі поставлено і виконано такі завдання:

- визначити макромотивацію політики підтримки експорту в умовах трансформації глобальної економічної системи;
- проаналізувати сукупність взаємодіючих форм та інструментів багаторівневої системи підтримки експорту аграрних компаній;
- дослідити мегарегіональний аграрний протекціонізм у глобальній торговельній системі;
- удосконалити методику оцінки ефективності системи підтримки експортної діяльності аграрної компанії;
- охарактеризувати глобальні тенденції розвитку системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній;
- виявити та оцінити системи підтримки експорту аграрних компаній в країнах з різним рівнем розвитку;
- здійснити оцінку ефективності систем підтримки експортної діяльності компаній аграрного комплексу на світовому ринку;
- обґрунтувати галузеві і геостратегічні пріоритети розвитку аграрного експорту України;
- оцінити потенціал підтримки експорту сільськогосподарської продукції України в євроінтеграційному контексті.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку світового аграрного експорту та системи його регулювання.

Предметом дослідження є сучасні умови, засоби та інструменти розвитку системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній у глобальній економічній системі.

Методи дослідження. Для досягнення мети і виконання завдань дисертаційної роботи на основі системного підходу були використані такі методи наукового дослідження: логічного узагальнення (у п. 1.1 для ідентифікації детермінант мотивації і політики підтримки експорту в умовах трансформації глобальної економічної системи); морфологічного аналізу (у п. 1.2 для дослідження взаємодії форм та інструментів у багаторівневій системі підтримки експорту аграрних компаній на основі структурних взаємозв'язків множини економічних явищ на світовому аграрному ринку); аналізу і синтезу (у п. 1.3 для дослідження мегарегіонального протекціонізму); системно-структурного аналізу (у п. 2.1 в процесі виявлення міжкраїнової характеристики глобальних тенденцій розвитку аграрного експорту);

компаративний аналіз (у пп. 2.2, 2.3 для характеристики і виокремлення особливостей моделей підтримки експорту аграрних компаній в країнах з різним рівнем розвитку); кореляційного аналізу (у пп. 2.1, 2.2 для виявлення щільності зв'язку між показниками аграрного та загального експорту країн та груп країн світу); економетричного аналізу (у п. 2.3 для виявлення щільності зв'язку та кількісної оцінки при визначенні галузевих і геостратегічних пріоритетів розвитку аграрного експорту); структурно-функціональний (у пп. 3.1, 3.2, 3.3 для виявлення синергетичного ефекту та євро інтеграційного потенціалу підтримки експорту компанії аграрного комплексу).

Рис. 1. Логіка дисертаційного дослідження

Інформаційною базою роботи слугувало широке коло джерел, зокрема: закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України,

матеріали Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Державної служби статистики України, офіційні публікації МВФ, ОЕСР, Світового банку, Всесвітнього економічного форуму, СОТ, Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД); ФАО, Статистичної агенції Європейської Комісії, аналітичні матеріали консалтингових компаній та звітність зарубіжних та українських аграрних компаній та агротрейдерів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у виявленні передумов, факторів і особливостей розвитку систем підтримки аграрного експорту в умовах становлення глобальної економіки. Нові наукові результати, які одержані особисто автором, що характеризують новизну проведеного дослідження, полягають у такому:

вперше:

– у межах сучасної глобалізаційної парадигми обґрунтовано концепцію підтримки експорту аграрних компаній, яка базується на принципах ефективності, емерджентності, конкурентності, недискримінаційності, інтегрованості, збалансованості та диференціації залежно від рівня розвитку економіки; реалізація її функцій (регулюючої, стимулюючої, захисної) забезпечує синергію взаємодії форм та інструментів у стійких багаторівневих нелінійних торгово-економічних відносинах, її організаційно-інституційні засади охоплюють всі рівні (корпоративний, локальний, регіональний, субрегіональний, національний, міждержавний, наднаціональний та глобальний) і реалізуються у взаємодії суб'єктів (органи державної влади та міжнародні організації) та об'єктів (агротрейдери, сільськогосподарські компанії різних організаційно-правових форм, інфраструктура) за участю громадянською суспільства (асоціації агротрейдерів-експортерів, аграрних виробників-експортерів тощо); створення платформи для взаємного діалогу між ними забезпечує ефективні взаємозв'язки між стейкхолдерами та уникнення конфлікту інтересів у прийнятті рішень і визначенні заходів з їх реалізації шляхом впровадження: багаторівневої ієрархічної моделі стимулювання аграрного експорту з використанням комерційної адвокатури, рекурсивності державно-приватного партнерства; ідентифікації зовнішніх загроз та несприятливої кон'юнктури світового аграрного ринку; страхування ризиків експортної діяльності аграрних компаній; забезпечення конкурентного фінансування, стимулювання розробки і впровадження інформаційно-інноваційних технологій у діяльності експорто-орієнтованих аграрних компаній; інформаційна підтримка експортної діяльності зарубіжними, загальнонаціональними, регіональними та локальними інституціями (торгові дома, торговельно-економічні місії, логістичні центри); дотриманням стандартів якості в агровиробничих та логістичних мережах;

удосконалено:

– методику оцінки ефективності системи підтримки експортної діяльності аграрної компанії в країнах з різним рівнем економічного розвитку за рахунок включення системних індикаторів ефективності заходів та інструментів із моніторингом дотримання міжнародних зобов'язань у рамках колективних угод та інваріантності імперативу сталого розвитку засобами статистичного, економетричного та сценарного аналізу; це дало змогу розвинути методологічні

підходи до модернізації системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній на національному рівні з урахуванням мегатрендів глобального економічного розвитку (транснаціоналізація, регіоналізація, мережевізація, технологізація, екологізація), дуалізму просування національних товарів і захисту від дискримінаційних або недружніх заходів з боку іноземних партнерів, білатеральності побудови зовнішньоекономічних відносин, пріоритетності національних стратегій розвитку аграрного сектору та сільських територій;

– інституційно-регулятивні, економічні, соціальні, інформаційні інструменти підтримки експортної діяльності аграрних компаній шляхом їх розмежування для розвинених країн та країн з ринками, що формуються за критеріями, які відображають: по-перше, рівень структурної залежності їх економік від сільського господарства; по-друге, роль аграрного експорту як стимулу економічного зростання та джерела доходів населення; по-третє, вразливість аграрного експорту від кон'юнктури на зовнішніх товарних ринках; по-четверте, залежність від стану виробничої, транспортної та торговельної інфраструктури; по-п'яте, ймовірність настання комерційних та політичних ризиків, у тому числі виникнення криз і воєнних конфліктів;

– обґрунтування пріоритетних євроінтеграційних напрямів модернізації системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній України з адаптацією успішного зарубіжного досвіду формування таких систем на основі підтримки аграрного експорту через відповідний інституційно-регулятивний механізм використання переваг виходу на ринок ЄС аграрних компаній: імплементацію норм Угоди про асоціацію із впровадженням європейських директив і регламентів у сфері вантажних перевезень, інформатизації транспорту, інформування споживачів про харчові продукти та їхню безпечність, безпеку та гігієну кормів тощо; гармонізацію митного регулювання (спрощення й автоматизація митного оформлення та прозорості діяльності митниці); впровадження комплексної підтримки захисту довкілля; акцентовано увагу на необхідності, з одного боку, розвитку взаємовигідного державно-приватного партнерства та створення платформи для взаємного діалогу між експортерами та іншими стейкхолдерами, а з другого – приєднання не тільки до європейських, а й до глобальних конвенцій, які сприяють аграрному експорту;

набули подальшого розвитку:

– визначення глобальних детермінант активізації міжкраїнової взаємодії на світовому аграрному ринку: невирішеність проблем голоду і продовольчої безпеки; флуктуація кон'юнктурних параметрів внаслідок змін клімату; науково-технологічний прогрес та інноватизація аграрного виробництва, транспортування та зберігання аграрної продукції; розвиток багатосторонньої (СОТ) та регіонально-інтеграційної торговельної взаємодії країн світу (зони преференційної та вільної торгівлі, митні та економічні союзи); безпрецедентна диджиталізація міжнародної торгівлі та функціонування товарних і фінансових ринків; політична турбулентність;

– характеристика національних стратегій розвитку аграрного експорту для країн з ринками, що формуються (наступальні, експансіоністські захисні; локальні, регіональні, глобальні) за ключовою якісною ознакою: а) які підвищують добробут та якість життя населення (зростання обсягів агровиробництва, доходів вітчизняних

агропідприємств та агротрейдерів, стандартів якості аграрної продукції на всіх стадіях виробничо-логістичного циклу, валютних надходжень та економічного зростання країни); б) які знижують доходи національних агровиробників, поглиблюють структурні дисбаланси в економічній системі у разі погіршення кон'юнктури на світовому аграрному ринку, провокують валютні та боргові кризи;

– оцінка ключових чинників розвитку аграрного експорту для країн з різним рівнем розвитку завдяки побудові економетричної моделі на основі вибіркової сукупності 100 спостережень за загальносвітовими показниками 2004–2015 рр. у межах групи методів непрямой підтримки експорту аграрних компаній, що, зокрема, демонструє відмінності кореляційного взаємозв'язку частки агропродовольчого експорту в товарному експорті країн із високим, середнім і низьким рівнями розвитку з індексами продуктивності тваринництва, врожайності зернових, що дає змогу поглибити перспективний аналіз секторальної диспозиції груп країн на світовому аграрному ринку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання наукових розробок і практичних рекомендацій для удосконалення системи підтримки експорту аграрних компаній та агротрейдерів на світовому ринку органами державного та регіонального управління зовнішньоекономічною діяльністю, професійними та громадськими організаціями.

Узагальнення зарубіжного досвіду підтримки експорту у разі виходу аграрних підприємств на ринок ЄС з рекомендаціями щодо розвитку державно-приватного партнерства використано Уманською районною державною адміністрацією Черкаської області (довідка № 01-9/927 від 02.01.2017). Окремі результати дослідження та пропозиції автора знайшли застосування в практичній діяльності приватно-орендного сільськогосподарського підприємства «Уманський тепличний комбінат» у процесі розробки та обґрунтування стратегії виходу на міжнародний ринок сільськогосподарської продукції (довідка № 663 від 15.07.2016). Аналітичні оцінки з визначення і обґрунтування географічних пріоритетів розвитку експорту сільськогосподарської продукції та потенціалу використання засобів його державної підтримки використано ТОВ «Прометей» у формуванні планів виробництва та збуту сільськогосподарської продукції (довідка № 147 від 12.09.2016). Науково обґрунтовані положення і рекомендації стосовно застосування тарифних і нетарифних інструментів у форматі вимог Світової організації торгівлі використовуються у діяльності Приватного акціонерного товариства Уманський «Агрошляхбуд» (довідка № 217 від 02.09.2016).

Основні положення дисертації використано у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» під час викладання курсів «Глобальна економіка», «Міжнародна економічна діяльність України» (довідка від 29.09.2017).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, які викладено в дисертаційному дослідженні та виносяться на захист, одержані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження представлені автором на міжнародних наукових та науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція до 150-річчя з дня народження М. І. Туган-Барановського «М. І. Туган-Барановський та сучасна економічна наука» (м. Харків, 15–16 жовтня 2015 р.); X Міжнародна

наукова конференція «Китайська цивілізація: традиції та сучасність. Перспективи соціально-економічного та політичного розвитку КНР в XXI столітті» (м. Київ, 22 вересня 2016 р.); II Міжнародна науково-практична конференція «Суспільство, економіка та економічна наука в XXI столітті» (м. Київ, 21–22 квітня 2017 р.); XI Міжнародна наукова конференція «Китайська цивілізація: традиції та сучасність. Перспективи соціально-економічного та політичного розвитку КНР в XXI столітті» (м. Київ, 26 вересня 2017 р.); VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Менеджмент XXI століття: проблеми та перспективи» (м. Умань, 19–20 жовтня 2017 р.); Міжнародна конференція молодих науковців аспірантів, здобувачів та студентів «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України» (м. Луцьк, 2 листопада 2017 р.).

Публікації. За темою дослідження опубліковано самостійно та у співавторстві 14 наукових праць, з них: 1 – колективна монографія; 4 – у наукових фахових видіннях України; 1 – у науковому фаховому виданні, що зареєстроване у міжнародних наукометричних базах; 1 – у зарубіжному виданні; 7 – в інших виданнях. Загальний обсяг опублікованих робіт, що належить особисто дисертантові, становить 4,7 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст дисертації викладено на 158 сторінках друкованого тексту. Дисертація містить 21 таблиць на 14 сторінках, 29 рисунків на 15 сторінках, 6 додатків на 19 сторінках. Список використаних джерел налічує 241 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження та його логіку, сформульовано предмет, об'єкт, мету та завдання дослідження, визначено методологічну базу, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів.

У **розділі 1 «Теоретичні основи формування системи підтримки експорту»** досліджено мотивацію і політику підтримки експорту в умовах трансформації глобальної економічної системи, проаналізовано взаємодію форм та інструментів в системі підтримки експорту аграрних компаній, визначено особливості мегарегіонального аграрного протекціонізму в глобальній торговельній системі.

Аграрний ринок є стратегічно важливою сферою глобальної економіки і бізнесу, який акумулює природні, матеріальні, фінансові і технологічні ресурси розвитку необхідних умов людської життєдіяльності за критеріями, що постійно підвищуються. Його масштаби за показниками зовнішньої торгівлі оцінюються у 3,5 трлн дол. США щорічно за високої динаміки, широкої видової і географічної структурної диверсифікації експорту, підтримка якого стає обов'язковою складовою економічних політик держав і регіональних інтеграційних об'єднань.

У дисертації показано, що концепція системи підтримки експорту в рамках глобалізаційної парадигми має базуватись на принципах ефективності, емерджентності, конкурентності, недискримінаційності, інтегрованості, збалансованості, а також за обов'язкової диференціації залежно від рівня розвитку економіки. При цьому інституційно-регулятивні, економічні, соціальні та інформаційні інструменти підтримки експорту у різній мірі застосовуються на локальному, корпоративному, асоціативному, національному, регіональному, наднаціональному і глобальному рівнях (рис. 2).

Методологічні підходи до модернізації системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній на національному рівні мають враховувати, по-перше,

об'єктивні умови і фактори формування стратегій економічного розвитку країн, їх аграрних секторів та сільських територій; по-друге, глобальні тренди і кон'юнктурні коливання товарних і фінансових ринків; по-третє, можливості міжнародної інфраструктури і логістики; по-четверте, дуалістичну специфіку просування національних товарів, зокрема захист від дискримінаційних або недружніх заходів з боку іноземних партнерів.

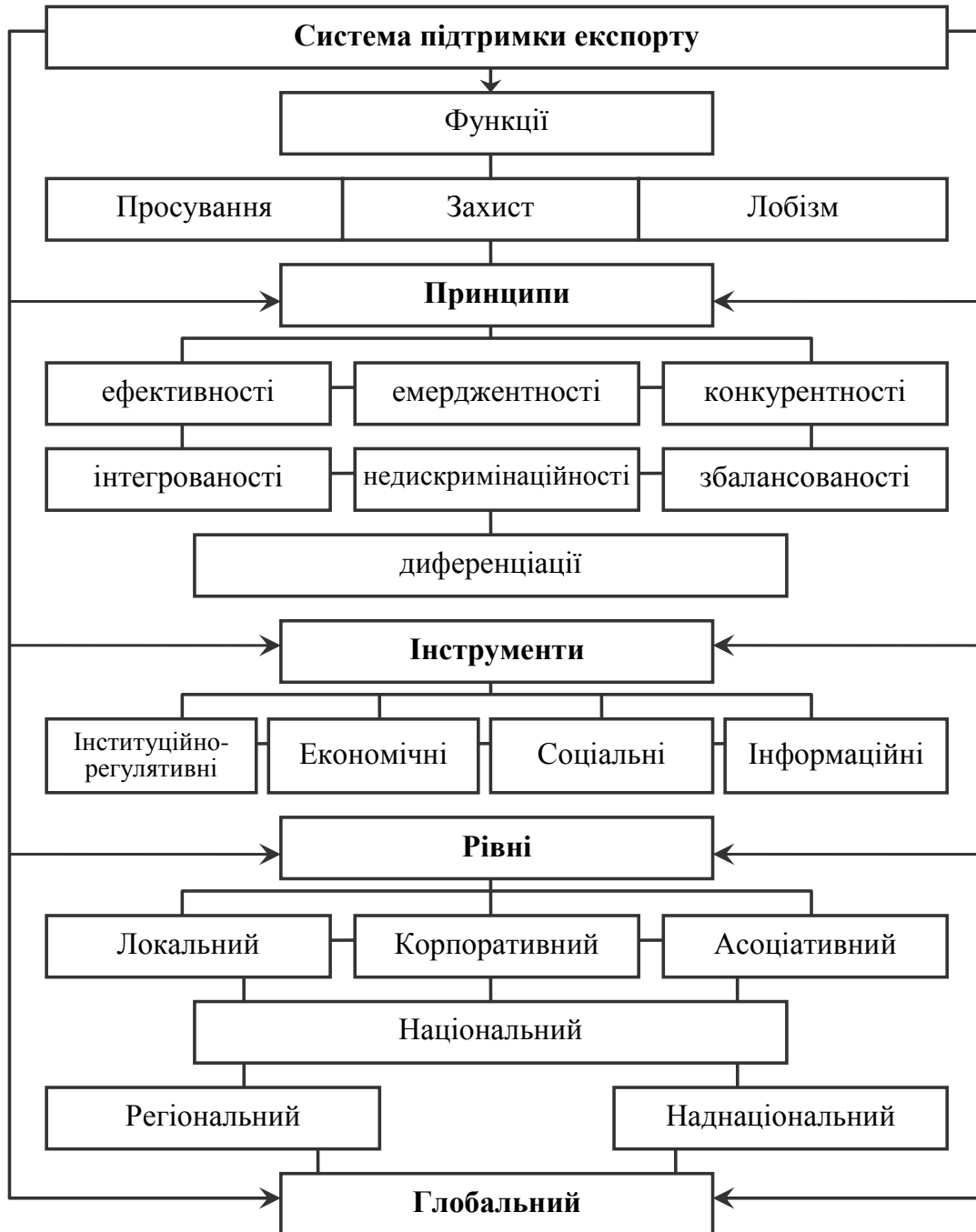

Рис. 2. Розвиток системи підтримки експорту в глобальній економіці

У дисертації акцентовано увагу на тому, що з метою ідентифікації, сегментування та лобіювання інтересів національних експортерів до системи підтримки обов'язково має долучитись бізнес-спільнота (торгово-промислові палати, асоціації експортерів, асоціації виробників) та громадянське суспільство. Загалом дієва система підтримки експортної діяльності аграрних компаній

передбачає формування стійких взаємозв'язків між усіма стейкхолдерами, що реалізується завдяки створенню мережі діалогових платформ. У широкому колі досліджених автором інструментів стимулювання аграрного експорту актуалізовано інструменти комерційної адвокації, рекурсивності державно-приватного партнерства, ідентифікації зовнішніх загроз і несприятливої кон'юнктури світового аграрного ринку, страхування ризиків експортної діяльності аграрних компаній, забезпечення конкурентного фінансування, розробки і впровадження інноваційних технологій, розвитку зарубіжної, загальнонаціональної, регіональної та локальної інфраструктури, контролю за дотриманням стандартів якості та безпеки.

Наголошено, на обмеженнях безпосередньо державної підтримки аграрного експорту з боку СОТ із диференціацією вимог до країн-членів з різним рівнем розвитку. Визначено особливості мегарегіонального протекціонізму, який у роботі трактується як інституціоналізована система тарифних і нетарифних заходів захисту внутрішніх товаровиробників. На прикладі Спільної аграрної політики ЄС продемонстровано в динаміці зміну основних принципів та інструментів її реалізації від акценту на захисті внутрішнього європейського ринку шляхом високих ставок мита на аграрний імпорт та централізованих закупівель надлишків фермерської продукції до переважання серед протекціоністських інструментів ветеринарного, санітарного і фітосанітарного контролю, посилення системи заходів з підтримки експорту аграрних компаній країн – членів ЄС, розвитку сільських територій, аграрної інфраструктури, забезпечення населення доступними та якісними продуктами харчування.

У розділі 2 «Глобальні тенденції розвитку системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній» проведено міжкраїнову характеристику розвитку аграрного експорту, здійснено компаративний аналіз моделей підтримки аграрного експорту в країнах з різним рівнем розвитку, проведено оцінку ефективності експортної підтримки аграрних компаній.

Проведений у дисертації аналіз загальної динаміки і частки аграрного експорту в світових торговельних потоках протягом 1990–2015 рр. дав змогу виявити періоди з понижувальною (1990–2007 рр.) і зростаючою (2008–2015 рр.) динамікою при скороченні питомої ваги сільськогосподарської сировини майже вдвічі. Виявлено суттєву різницю динаміки аграрного експорту в країнах з різним рівнем розвитку: його питома вага у розвинених країнах коливалась у межах від 11,3% в 1990 р. до 7,6% в 2007 р. і була нижче від середньосвітового показника. Натомість в усіх країнах «периферії» частка аграрної продукції в товарному експорті перевищувала 20% у 1990 р. Найвище значення даного показника (перевищення середньосвітового показника вдвічі) протягом останньої чверті століття демонструють країни з доходом нижче від середнього, тоді як у країнах із доходом вище від середнього питома вага аграрного експорту стрімко і суттєво знизилась з 20,4% (найвище значення) до 8,6% (найнижче значення) (рис. 3).

У дисертації виокремлено основні детермінанти подальшої активізації міжкраїнової взаємодії на світовому аграрному ринку: вирішення країнами проблем продовольчої безпеки; флуктуації кон'юнктурних параметрів внаслідок глобальних змін клімату; удосконалення багатосторонньої (СОТ) та регіонально-інтеграційної торговельної взаємодії країн світу; інноваційне розширення техніко-технологічних

можливостей виробництва, транспортування та зберігання аграрної продукції; удосконалення біржової торгівлі та запровадження інформаційно-мережових інструментів у торгівлю та функціонування фінансових систем.

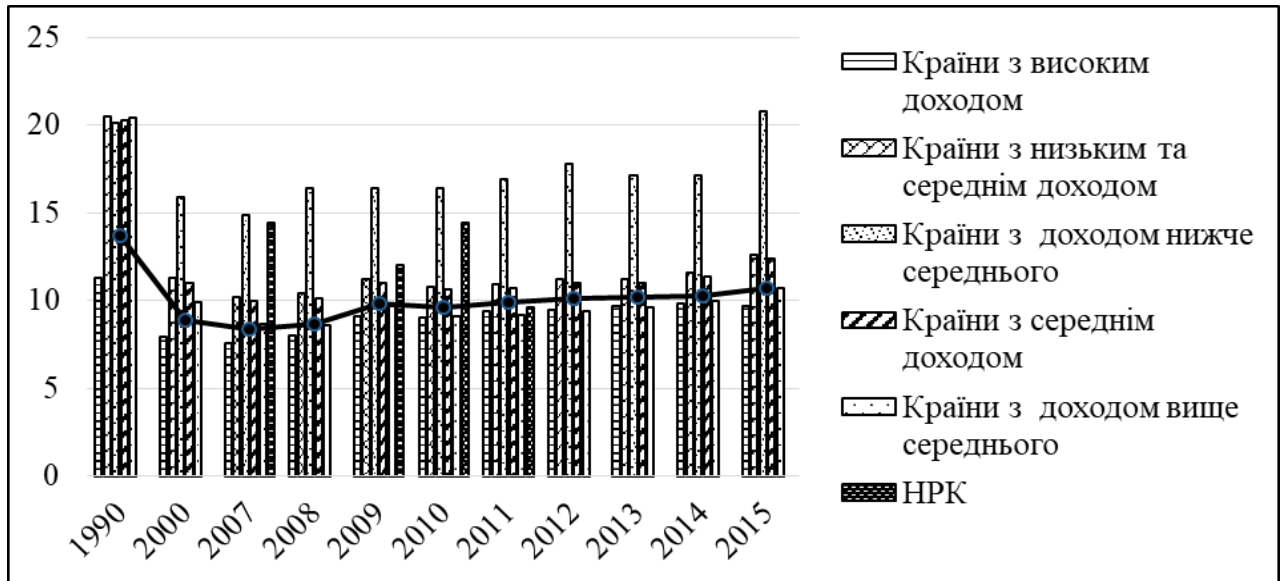

Рис. 3. Динаміка аграрного експорту країн з різним рівнем розвитку, 1990–2015 рр., %

Джерело: побудовано за даними Світового банку.

Автором акцентовано увагу на диференціації моделей та інструментів підтримки експортної діяльності аграрних компаній в розвинених країнах та країнах з ринками, що формуються, які розрізняються результативністю та спрямуванням за системою показників, які відображають рівень залежності їх економік від сільського господарства, роль аграрного експорту як стимулу економічного зростання та джерела доходів населення, вразливість аграрного експорту до кон'юнктури на зовнішніх аграрних ринках, стан виробничої, транспортної та торговельної інфраструктури, ймовірністю настання комерційних та політичних ризиків, виникнення воєнних конфліктів.

У роботі аргументовано, що національні стратегії аграрного експорту країн, що розвиваються, доцільно групувати залежно від наслідків впровадження на ті, які у сукупності підвищують добробут та якість життя населення (зростання обсягів агровиробництва, доходів вітчизняних агропідприємств та агротрейдерів, впровадження стандартів якості на всіх стадіях виробництва, зберігання та транспортування, зростання валютних надходжень, економічне зростання країни), й ті, які призводять до загострення проблеми продовольчої безпеки (а в окремих випадках – до голоду) та бідності населення (зменшення пропозиції продовольчих товарів на внутрішньому ринку в умовах середньої чи низької врожайності, зниження доходів агровиробників та структурні дисбаланси в економічній системі у разі погіршення кон'юнктури на світовому аграрному ринку, виникнення незворотних деструктивних процесів у навколишньому природному середовищі, поява структурних дисбалансів в усій економічній системі). Підкреслено, що частка агропродовольчого експорту суттєво відрізняється у групі країн з ринками, що

формуються. При цьому в країнах, які є традиційними експортерами, спостерігається підвищувальна динаміка з 2007 по 2015 рр. (Аргентина – з 43,8 до 62,4%, Бразилія – з 26,3 до 37,4%, Україна – з 9,2 до 38%).

Завдяки побудові економетричної моделі на основі вибіркової сукупності 100 спостережень світових показників за 2004–2015 рр. у межах групи методів непрямой підтримки експорту аграрних компаній проведено оцінку ключових чинників розвитку аграрного експорту для країн з різним рівнем розвитку. За результатами кореляційного аналізу виявлено відмінності у взаємозв'язку частки агропродовольчого експорту в товарному експорті країн з високим, середнім і низьким рівнями розвитку з індексами продуктивності тваринництва, врожайності зернових і включено до регресійного рівняння лише ті інструменти підтримки, які мають середню і високу щільність зв'язку з розрахованим показником вартості аграрного експорту на 1 зайнятого у сільському господарстві. У результаті розрахунків отримано багатofакторне рівняння регресії (1):

$$Y = 985,728 - 174,011 \cdot x_1 - 1057,564 \cdot x_2 + 806,755 \cdot x_3 + 473,179 \cdot x_4 - 445,033 \cdot x_5 + \\ + 551,763 \cdot x_6 - 694,985 \cdot x_7 - 178,843 \cdot x_8 + 91,153 x_9 - 32,305 \cdot x_{10} - 190,793 \cdot x_{11}, \quad (1)$$

де залежна змінна Y – вартість аграрного експорту на 1 зайнятого у сільському господарстві; x_1 – частка валових заощаджень у ВНД, %; x_2 – частка сільськогосподарської сировини в товарному імпорті, %; x_3 – частка сільського господарства у ВВП, %; x_4 – частка пасовищ від території країн, %; x_5 – частка валових внутрішніх заощаджень у ВВП, %; x_6 – частка капітальних інвестицій у ВНД, %; x_7 – індекс продуктивності логістики: компетенція та якість логістичних послуг (від 1 = низький до 5 = високий); x_8 – частка непрямих податків у доході (непрямі) (% доходу); x_9 – річний темп зростання сільського населення, %; x_{10} – частка податків на дохід, прибуток і приріст капіталу у доході компанії, %; x_{11} – частка аграрної продукції в товарному імпорті, %.

Обчислений коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,99$ вказує на існування щільного зв'язку між факторними і результативною ознаками. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,99$ свідчить, що варіація залежної змінної зумовлена факторами, введеними в регресійну модель. Перевірку запропонованої моделі на адекватність здійснено за тестом Дарбіна–Уотсона, який становить 1,8, тобто відсутня автокореляція. Sig. (2-tailed) для всіх названих показників 0,000. Статистичні характеристики свідчать, що модель є статистично значима.

Інтерпретація отриманої моделі дає змогу зробити висновки, що на величину аграрного експорту на 1 зайнятого у сільському господарстві впливає зростання: 1) негативно – частка валових заощаджень у ВНД, частки сільськогосподарської сировини та продукції в товарному імпорті країн, частки валових внутрішніх заощаджень у ВВП, частки непрямих податків та частки податків на дохід, прибуток та приріст капіталу у доходах аграрних компаній; 2) позитивно – частки сільського господарства у ВВП; частки пасовищ від території країн; частки капітальних інвестицій у ВНД; приріст сільського населення. За умови нульового значення незалежних змінних, включених до моделі, величина аграрного експорту на 1 зайнятого у сільському господарстві світу становитиме 985,728 дол. США.

Розроблена модель дає змогу, по-перше поглибити перспективний аналіз секторальної диспозиції груп країн на світовому аграрному ринку, а по-друге, удосконалити методика оцінки ефективності підтримки експорту аграрних компаній.

У розділі 3 «Державна підтримка експорту аграрних компаній України» визначено галузеві і геостратегічні пріоритети розвитку аграрного експорту України, проаналізовано експортну діяльність українських аграрних компаній на світовому ринку; охарактеризовано євроінтеграційний потенціал підтримки експорту сільськогосподарської продукції України.

В дисертації показано, що Україна є одним зі світових лідерів світового експорту аграрної продукції, сумарна вартість якого, за підсумками 2017 р., перевищила 17,7 млрд дол. США, що становить 41% усього товарного експорту. Разом з тим спостерігається його значна диспропорція – географічна, галузевосекторальна і за рівнем обробки. Так, переважає продукція рослинництва (21,3% усього товарного експорту) за значної частки зернових (15%), насіння і плодів олійних рослин (4,8%), тоді як на інші види рослинництва припадає менше як 1%. Найбільшу експортну виручку формує експорт жирів та олій тваринного або рослинного походження, пшениці, кукурудзи, сої, ячменю, макухи.

Виявлено суттєві зміни географічної структури українського експорту за останні роки, зі збільшенням питомої ваги ринків країн Азії до 46%, ЄС до 28%, Африки до 15% (сумарно близько 90%), у той час як на ринок країн СНД припадає 8%. Попри лібералізацію умов торгівлі аграрною продукцією з США та Канадою, ринки цих країн суттєво не впливають на експорт вітчизняної аграрної продукції за обсягами, вартістю та рівнем обробки продукції, коли, зокрема, на ринки країн Америки припадає лише 2% готових харчових продуктів з України. Загалом основною проблемою українського експорту є переважання продукції з низькою доданою вартістю, а саме – у структурі експорту готові харчові продукти становлять 6,5%. Ключовими пріоритетами розвитку аграрного експорту в роботі визначено: поетапну зміну його галузевосекторальної та географічної структури на користь продукції з високою доданою вартістю; розширення експортних ринків для української аграрної продукції за рахунок нових країн (перспективні ринки країн Магрибу, Перської затоки та Південно-Східної Азії); диверсифікацію номенклатури продукції (за рахунок готових продуктів харчування, традиційної, органічної та нішевої аграрної продукції); підвищення міжнародної конкурентоспроможності аграрних компаній різних організаційно-правових форм.

В дисертації підтверджено, що основними експортерами аграрної продукції в Україні є великі агрохолдинги та середні агровиробники та агротрейдери, на які сумарно припадає 80% аграрного експорту. Підкреслено відмінність не тільки інтересів малого, середнього і великого бізнесу, експортерів низько-, середньо- і високотехнологічної продукції, але й їхніх стратегії на міжнародному ринку (консервативна, агресивна, конкурентна та захисна).

Проведено цільову ідентифікацію характерних рис агрохолдингів світу та України як основних суб'єктів аграрного експорту. Перші суттєво відрізняються насамперед за розмірами земельного банку. Зокрема, найбільшими у 2017 р. залишаються австралійські агрохолдинги, які посідають перші позиції у рейтингу за

цим показником (S. Kidman & Co – 10,7 млн га, AACo (Agricultural Company) – 7 млн га, NAPCO (The North Australian Pastoral) – 5,8 млн га). Українські агрохолдинги входять до переліку 15 найбільших компаній із земельним банком 0,6 і 0,7 млн га відповідно.

У роботі зазначено, що експорт продукції сільського господарства України до ЄС суттєво зріс, хоча й не перевищує відмітки у 2,6% в імпорті цієї групи товарів ЄС-28. У дисертації розраховано складову продуктів харчування, напоїв та тютюну в індексі компліментарності торгівлі між Україною та ЄС в динаміці за період 2006–2015 рр. Цей показник постійно підвищується, однак у структурі експорту переважають сировинні товари (рис. 4). Аналіз показав значні перспективи експорту до ЄС непродовольчої сільськогосподарської продукції, зокрема, біоетанолу та біодизелю, паливних та кормових агропелет, що обумовлює потребу в створенні системи відповідних стимулюючих заходів.

У дисертації визначено пріоритетні напрями модернізації системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній України в євроінтеграційному контексті на основі адаптації успішного зарубіжного досвіду формування відповідного інституційно-регулятивного механізму, що передбачає імплементацію норм Угоди про асоціацію завдяки впровадженню європейських директив та регламентів у сферах вантажних перевезень, інформатизації транспорту, безпечності харчових продуктів та інформування споживачів про харчові продукти, безпеку і гігієну кормів, комплексної підтримки захисту довкілля, спрощення та автоматизації митного оформлення, прозорості діяльності митниці тощо. При цьому важливо враховувати не тільки особливості формування попиту європейських країн і відповідність української сільськогосподарської продукції санітарним і фітосанітарним вимогам ЄС, але й практику квотування в ньому аграрного імпорту.

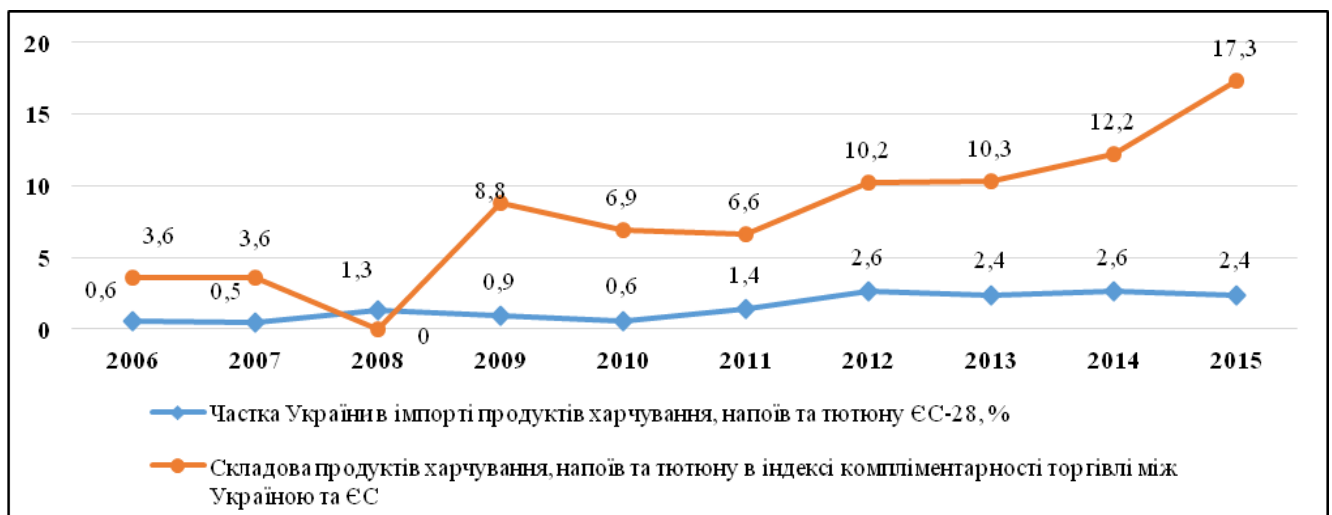

Рис. 4. Складова продуктів харчування, напоїв та тютюну в індексі компліментарності торгівлі між Україною та ЄС (2006–2015 рр.), %

Джерело: складено та розраховано за даними Євростату та Держстату України.

Модернізація системи підтримки експортної діяльності сільськогосподарських компаній розглядається автором як шлях виходу з кризового стану економіки

України, що стимулює підвищення продуктивності праці та зростання доходів сільськогосподарських компаній різних організаційно-правових форм, структурні зміни у вітчизняному аграрному секторі, вирішення проблеми якості продукції та продовольчої безпеки, покращення платіжного балансу та підвищення національної конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо узагальнення теоретико-методологічних засад розвитку системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній в глобальній економіці та обґрунтування на основі узагальнення, селекції та використання зарубіжного досвіду пріоритетних напрямів розвитку та підтримки аграрного експорту України, що дало підстави сформулювати такі висновки.

1. Сучасні глобальні економічні процеси характеризуються зростанням питомої ваги світового аграрного ринку, подвоєнням його масштабів, динамічною галузевосекторальною та географічною диверсифікацією з активізацією країн з ринками, що формуються. Сучасними тенденціями розвитку аграрного експорту є флуктуації кон'юнктурних параметрів, спричинених глобальними змінами клімату та міжнародними політичними конфліктами, глобальна регулятивна уніфікація торговельних потоків, посилення мегарегіонального протекціонізму, широке застосування інноваційних технологій виробництва, торгівлі, зберігання та транспортування сільськогосподарської продукції.

2. В глобальній торгівлі багаторівнева система підтримки експортної діяльності аграрних компаній містить принципи (ефективності, емерджентності, конкурентності, недискримінаційності, інтегрованості, збалансованості та диференціації залежно від рівня розвитку економіки), суб'єкти, об'єкти та інституційно-регулятивні, економічні, соціальні, інформаційні інструменти. Все зростаючу роль відіграють професійні союзи та асоціації виробників-експортерів аграрної продукції, агротрейдерів-експортерів, фахівців у сферах міжнародної логістики та інших інституцій громадянського суспільства. Функціонуючи переважно на мережевих засадах, вони підвищують ефективність взаємозв'язків між стейкхолдерами та сприяють суспільному діалогу у найбільш чутливих соціально значимих сферах.

3. Синергетичний ефект підтримки експортної діяльності досягається завдяки інституційно-регулятивній узгодженості державних політик: митної (спрощення митних процедур, впровадження інформаційних технологій, удосконалення роботи служб ветеринарного, фітосанітарного, екологічного контролю); валютної (стабільність та лібералізація валютного законодавства), імпортової (географічна диверсифікація імпорту, баланс між конкуренцією та протекціонізмом), секторальної (підтримка продуктової диверсифікації та інноваційних видів агровиробництва); облікової (впровадження міжнародних стандартів обліку та фінансової звітності); податкової (стимулювання експортної діяльності, удосконалення податкового адміністрування); інвестиційної (інвестування в пріоритетні напрями експортно-орієнтованого агровиробництва, створення сприятливого інвестиційного клімату); фінансово-кредитної (розвиненість фінансової інфраструктури, доступність кредитів

для аграрних компаній, державне страхування агрокредитів, страхування аграрної діяльності); регіональної (створення точок експортної активності, удосконалення регіональних механізмів стимулювання агроекспорту); конкурентної (забезпечення внутрішньої конкуренції, підвищення конкурентних позицій національних аграрних компаній на зовнішніх ринках); безпекової (забезпечення продовольчої безпеки, захист національних агроекспортерів на зовнішніх ринках); геоеконімічної (просування геополітичних та геоеконімічних національних інтересів на регіональних та світовому аграрному ринку).

4. В умовах економічної глобалізації ключовим регулятивним трендом є лібералізація умов торгівлі на світовому аграрному ринку у рамках Світової організації торгівлі через заборони та обмеження тарифних і нетарифних інструментів, що дискредитують справедливу міжнародну конкуренцію. Конференції міністрів в Досі 2001 р., на Балі 2013 р., в Найробі 2015 р., ініціювали найбільш важливі реформи правил міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією після створення СОТ. У той же час, постійно зростає кількість регіональних торговельних угод, змінюються принципи, пріоритети та інструменти мегарегіонального протекціонізму внаслідок поглиблення інтеграційної взаємодії країн світу (ЄС, НАФТА, регіональні та субрегіональні об'єднання Африки, Латинської Америки та Азії).

5. Залежно від особливостей національних експортних стратегій (наступальні, експансіоністські, захисні; локальні, регіональні, глобальні) моделі підтримки аграрного експорту для країн з різним рівнем розвитку суттєво розрізняються, що зумовлено рівнем залежності їх економік від сільського господарства, роллю аграрного експорту як стимулу економічного зростання та джерела доходів населення, вразливістю аграрного експорту до кон'юнктури на зовнішніх аграрних ринках, станом виробничої, транспортної та торговельної інфраструктури, ймовірністю настання комерційних та політичних ризиків, виникнення торговельних та військових конфліктів. Загрози активної участі в світовій аграрній торгівлі для країн, що розвиваються, в основному спричинені недосконалістю ринкових інститутів та національних систем регулювання. Негативно впливає зменшення пропозиції продовольчих товарів на внутрішньому ринку в умовах середнього чи низького рівнів виробництва агропродовольчої продукції, порушення ринкової рівноваги на національному агропродовольчому ринку, що призводить до загострення проблем продовольчої безпеки та голоду, виникнення незворотних деструктивних процесів у навколишньому природному середовищі, появи структурних дисбалансів в усій економічній системі.

6. Економетричне моделювання дає змогу провести поглиблений кількісний аналіз взаємозв'язку ключових чинників розвитку аграрного експорту та результативності інструментів непрямой підтримки експорту аграрних компаній у країнах з різним рівнем розвитку. Важливу роль відіграють не тільки показники продуктивності сільського господарства, удосконалення логістики, соціального стану сільського населення та рівня розвитку сільських територій, а й стану фінансової сфери та цільових бюджетних витрат. Для країн з високим доходом найбільший вплив чинять інструменти підтримки, які сприяють продуктивності тваринництва, для країн з низьким та середнім доходом – інструменти, які

підвищують питому вагу аграрного сектору у ВВП, а для найменш розвинених країн характерна дуже низька кореляція з досліджуваними показниками.

7. Пріоритетні напрями модернізації системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній України формуються відповідно до інституційно-регулятивного механізму євроінтеграції з використанням сприятливих для умов експорту шляхом імплементації норм Угоди про асоціацію завдяки впровадженню європейських директив та регламентів у сфері вантажних перевезень, інформатизації транспорту, безпечності харчових продуктів та інформування споживачів про харчові продукти, безпеку і гігієну кормів; впровадженню комплексної підтримки захисту довкілля, удосконаленню митного регулювання. Важливу роль відіграє розвиток взаємовигідного державно-приватного партнерства, створення платформи для взаємного діалогу між експортерами та іншими стейкхолдерами, а також безпосередня участь у глобальних конвенціях сприяння розвитку експорту.

8. Ефективна система підтримки українського сільськогосподарського експорту сприятиме виходу з кризи економіки України, забезпечуючи підвищення продуктивності праці аграрних компаній та зростання їхніх доходів, вирішення проблем продовольчої безпеки, стимулювання структурних змін у вітчизняному сільськогосподарському виробництві, покращення платіжного балансу та підвищення національної конкурентоспроможності загалом. Важливо реалізувати інноваційний потенціал українського агробізнесу для нарощування експорту в ЄС непродовольчої сільськогосподарської продукції, зокрема, біоетанолу та біодизелю, паливних та кормових агропелет, що зумовлює потребу в створенні системи відповідних стимулюючих заходів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Парадигма креативного менеджменту в глобальній економіці: Монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Д. Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2016. – 231 с. (0,6 д.а., особисто автору належить 0,2 д.а.: підрозділ 2.1. «Еволюція концепції менеджменту міжнародних компаній» / М.В. Кузьмінов, О.М. Сидоренко, О.С. Тітова. – С. 112-121).

У наукових фахових виданнях України:

2. *Кузьмінов М. В.* Розвиток системи підтримки експорту в умовах трансформації глобальної економіки / М. В. Кузьмінов // Ринок цінних паперів. – 2016. – №. 11/12. – С. 12-18 (0,5 д.а.).

3. *Кузьмінов М. В.* Розвиток системи підтримки експорту в умовах трансформації глобальної економіки / М. В. Кузьмінов // Стратегія розвитку України. – 2017. – №. 2. – С.141-146 (0,5 д.а.).

4. *Кузьмінов М. В.* Розвиток системи підтримки експортної діяльності сільськогосподарських компаній / М. В. Кузьмінов // Економіка та підприємництво: зб. наукових праць. – Київ : КНЕУ, 2016. – Вип. 36–37. – С. 239–247 (0,5 д.а.).

5. *Кузьмінов М. В.* Євроінтеграційний потенціал реструктуризації експорту сільськогосподарської продукції України / М. В. Кузьмінов // Стратегія розвитку України. – 2017. – №. 1. – С. 88–92 (0,5 д.а.).

У зарубіжному виданні та науковому фаховому виданні України, що зареєстровані у міжнародних наукометричних базах:

6. *Кузьмінов М. В.* Експортний потенціал сільськогосподарської продукції України в ЄС / М. В. Кузьмінов // Scientific letters of academic society of Michal Baludansky. – 2017. – №5(1). – С. 76–78 (0,4 д.а.)

7. *Kuzminov M.* Determination of agricultural export features in developing countries / M. Kuzminov // Технологічний аудит та резерви виробництва (Index Copernicus, DOAJ, EBSCO, Google Scholar, ICI Journals Master List, Ulrich's periodicals). – 2017. – № 5/5(37). – С. 49–54 (0,5 д.а.).

В інших наукових виданнях:

8. *Кузьмінов М. В.* Потенціал експорту сільськогосподарської продукції Китаю / М. В. Кузьмінов // Вчені записки: зб. наукових праць. – Спецвипуск. – К.: КНЕУ, 2016. – С. 53-60 (0,5 д.а.).

9. *Кузьмінов М. В.* Розвиток експорту сільськогосподарської продукції Китаю / М. В. Кузьмінов // Перспективи соціально-економічного та політичного розвитку КНР в XXI столітті: Зб. матеріалів X Міжнародної наукової конференції «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» (м. Київ, 22 вересня 2016 р.). – Режим доступу: <http://chinal.com.ua> (0,2 д.а.).

10. *Кузьмінов М. В.* Компліментарність торгівлі сільськогосподарською продукцією між Україною та ЄС / М. В. Кузьмінов // «Суспільство, економіка та економічна наука в XXI столітті»: Зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21-22 квітня 2017 р.). – С.232–234 (0,1 д.а.).

11. *Кузьмінов М. В.* Розвиток підтримки експортної діяльності аграрних компаній Китаю / М. В. Кузьмінов // Перспективи соціально-економічного та політичного розвитку КНР в XXI столітті: Зб. анотацій виступів XI наукової конференції «Китайська цивілізація: традиції та сучасність» (м. Київ, 26 вересня 2017 р.). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chinal.com.ua> (0,1 д.а.).

12. *Кузьмінов М. В.* Розвиток стратегій аграрного експорту в країнах, що розвиваються / М. В. Кузьмінов // «Менеджмент XXI століття: проблеми та перспективи»: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 19-20 жовтня 2017 р.). – 2017. – Умань: ВПЦ «Візаві». – С. 78-81 (0,2 д.а.).

13. *Кузьмінов М. В.* Мотивація і політика підтримки експорту / М. В. Кузьмінов // «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки України»: Зб. матеріалів Міжнародної конференції молодих науковців аспірантів, здобувачів та студентів (м. Луцьк, 2 листопада 2017 р.). – С. 215-217 (0,2 д.а.).

14. Глобальна економіка: навч. посібник / за заг. ред. д.е.н., проф. Д. Г. Лук'яненка. – К.: КНЕУ, 2017. – 164 с. (особисто автору належить 0,3 д.а., підрозділ «Глобалізація ринків товарів і послуг» / М. В. Кузьмінов. – С. 57-59).

АНОТАЦІЯ

Кузьмін М.В. Развитие системы поддержки экспортной деятельности аграрных компаний. – Рукопись.

Диссертация на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2018.

Диссертацию посвящено комплексному дослідженню розвитку системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній в умовах трансформації глобальної економічної системи та обґрунтуванню пріоритетних напрямів її модернізації в інституційному середовищі України на основі адаптації успішного зарубіжного досвіду.

Узагальнено теоретичні основи формування багаторівневої системи підтримки експорту, досліджено відповідні мотивації і політики в умовах регіональної та глобальної регулятивної уніфікації, проаналізовано взаємодію форм та інструментів підтримки експорту аграрних компаній, визначено особливості мегарегіонального аграрного протекціонізму в глобальній торговельній системі.

Здійснено компаративний міжкраїновий аналіз аграрного експорту, розглянуто моделі його підтримки в країнах з різним рівнем розвитку; проведено оцінку ефективності інструментів експортної підтримки аграрних компаній.

Визначено галузеві і геостратегічні пріоритети розвитку аграрного експорту України, проаналізовано експортну діяльність українських аграрних компаній на світовому ринку, охарактеризовано євроінтеграційний потенціал підтримки експорту сільськогосподарської продукції України, обґрунтовано напрями модернізації системи державної підтримки експорту аграрних компаній України.

Ключові слова: глобальна торговельна система, аграрні компанії, аграрний бізнес, аграрний експорт, система підтримки експорту, спільна аграрна політика ЄС, аграрний протекціонізм.

АННОТАЦИЯ

Кузьмин М.В. Развитие системы поддержки экспортной деятельности аграрных компаний. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана», Киев, 2018.

Диссертация посвящена комплексному исследованию развития системы поддержки экспортной деятельности аграрных компаний в условиях трансформации глобальной экономической системы и обоснованию приоритетных направлений её модернизации в институциональной среде Украины на основе адаптации успешного зарубежного опыта.

Обобщены теоретические основы формирования многоуровневой системы поддержки экспорта, исследованы соответствующие мотивации и политики в условиях региональной и глобальной регулятивной унификации, проанализировано взаимодействие форм и инструментов поддержки экспорта аграрных компаний,

определены особенности мегарегионального аграрного протекционизма в глобальной торговой системе.

Осуществлен компаративный межгосударственный анализ аграрного экспорта, рассмотрены модели его поддержки в странах с разным уровнем развития; проведена оценка эффективности инструментов экспортной поддержки аграрных компаний.

Определены отраслевые и геостратегические приоритеты развития аграрного экспорта Украины, проанализирована экспортная деятельность украинских аграрных компаний на мировом рынке, охарактеризован евроинтеграционный потенциал поддержки экспорта сельскохозяйственной продукции Украины, обоснованы направления модернизации системы государственной поддержки экспорта аграрных компаний Украины.

Ключевые слова: глобальная торговая система, аграрные компании, аграрный бизнес, аграрный экспорт, система поддержки экспорта, общая аграрная политика ЕС, аграрный протекционизм.

ABSTRACT

Kuzminov M.V. Development of Agriculture Companies Export Activities Support System. – Manuscript.

Dissertation for the Academic Degree of Candidate of Economic Sciences in specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman». – Kyiv, 2018.

The thesis research is devoted to the comprehensive research of development of agriculture companies export activities support system under transformation of the global economic system and substantiation of the priority directions of its modernization in the institutional environment of Ukraine on the basis of adaptation of successful foreign experience.

The global determinants of activation of inter-country interaction in the world agricultural market are defined: the unsolved problems of hunger and food security; fluctuation of market conditions due to climate change; scientific and technological progress and innovation of agricultural production, transportation and storage of agricultural products; development of multilateral (WTO) and regional integration trade cooperation of the world countries within the preferential and free trade zones, customs and economic unions, unprecedented digitalization of international trade and functioning of commodity and financial markets, political turbulence.

Micro- and macro-motivated studies and policy of export development and support in the conditions of global transformation of economy are researched. The theoretical bases of the export support system formation with identification of principles, subjects, objects, institutional and regulatory, economic, social and information instruments applied at the local, corporate, associative, national, regional and global levels are generalized. The interaction of forms and instruments supporting export of agriculture companies in the conditions of regional and global regulatory unification is characterized, the features of megaregional agricultural protectionism in the global trading system are determined. The paper focuses on methodological approaches to modernizing the agriculture companies export activities support system at the national level, taking into account the megatrends of global economic development, the duality of promoting national products and protection

against discriminatory or unfriendly measures by foreign partners, the bilaterality of building of foreign economic relations, the priority of national agricultural sector and rural territories development strategies.

The comparative cross-country analysis of agricultural exports was conducted, the key trends of its dynamics and structural transformation were identified and evaluated. The forms of its support in countries with different levels of development were considered. The instruments for supporting export activities of agriculture companies were improved through their differentiation for developed countries and countries with markets under formation according to the level of structural dependence of their economies on agriculture, the role of agricultural exports as a stimulus for economic growth and the source of income of the population, the vulnerability of agricultural exports from the conjuncture in external agricultural markets, the dependence on the state of production, transport and trade infrastructure, the probability of commercial and political risks. The evaluation of effectiveness of the agriculture companies export support instruments with monitoring of compliance with international obligations in the framework of collective agreements and invariance of the sustainable development imperative by means of statistical, econometric and scenario analysis was conducted.

The branch and geostrategic priorities of development of agricultural exports of Ukraine are determined, the export activities of Ukrainian agriculture companies in the world market is analyzed.

The European integration directions of modernization of the Ukrainian agriculture companies export activities support system was substantiated with adaptation of successful foreign experience of forming such systems on the basis of agriculture exports support through the appropriate institutional and regulatory mechanism for using the advantages of entering the EU market: implementation of the Association Agreement with implementation of European directives and regulations in the field of freight transport, transport informatization, food safety and information of consumers on food, safety and hygiene of feed, etc.; harmonization of customs regulation, simplification and automation of customs clearance and transparency of customs activities, etc., introduction of integrated environmental protection support.

Key words: global trading system, agriculture companies, agricultural business, agriculture exports, export support system, EU common agricultural policy, agricultural protectionism.